

KOMMENTAR

Auschwitz og krigen som aldri er slutt

DE SISTE GLEMTE OFRE: Tysk storindustri vil gi erstatning til krigsårenes tvangsarbeidere - et politisk minefelt for den nye «Berlin-republikken».

Ap 24/3-99

NILS MORTEN
UDGAARD

*Kommentatoren er utenriksredaktør
i Aftenposten*

Overskriftene var nok større enn ekspertenes overraskelse da 20 bind med kreditt-dokumenter nylig ble avstøvet i en bankfilial i Hannover, nesten 54 år etter krigens slutt: Deutsche Bank - Tysklands største - ga gjennom sin filial i den polske byen Katowice store kreditter til firmaer som i 1942 bygget utryddelsesleiren Auschwitz. Leiren førte konto i banken, viser papirene som ble evakuert østfra da frontene brøt sammen.

Bankens leder, Rolf Breuer, sendte ut en meddelelse til alle medarbeidere, beklaget dypt og sa at «vi står ved vårt etisk-moralske ansvar». Få dager senere dro han til USA sammen med minister ved kanslerkontoret i Bonn, Bodo Hombach, for å møte myndighetene og jødiske grupper og drøfte erstatninger for nazi-årenes tvangsarbeidere. Dette er den siste store gruppe av glemte ofre, sier historikeren Lutz Niethammer.

Han er også Bonn-regjeringens råd-

giver i dette spørsmålet, som opptar en tysk offentlighet der debatten om Det tredje rike - om årene 1933-45 - er intens. Striden står om et minnesmerke midt i Berlin for Europas myrdede jøder, om forfatteren Martin Walsers tale om andres «bruk» av Auschwitz, om hva som blir annerledes når makten flytter fra unge Bonn til gamle Berlin i år.

Samlekrav

Den nye debatten om tvangsarbeiderne kommer fra USA, der 130 000 tidligere fanger har fremmet samlekrav om erstatning - og den kommer fra Øst-Europa, etter at Jernteppet er borte. Bonn har betalt erstatninger tidligere, på godt over 100 milliarder D-mark (500 milliarder kr. etter dagens kurs). Det var en pris for å bli akseptert i Vesten etter 1945; mesteparten gikk til Israel og overlevende i vest etter jødeutryddelsene.

Avtalen mellom seiersmaktene var at de skulle få erstatning fra hver sin sone i Tyskland. Men Sovjetunionen brukte sine erstatninger fra Øst-Tyskland til å bygge opp egen makt; russere og østeuropeere fikk praktisk talt ingen personlig hjelp. Og da Jernteppet langsomt åpnet seg, gikk Bonns støtte østover stort sett til statene og ikke til menneskene. Etter den tyske samlingen i 1990 er endel personlige hjelpebeløp gått østover - anslagsvis 1,5 milliarder D-mark.

nå står igjen, er en moralsk forpliktelse til å hjelpe hos et mer utadventt tysk

næringsliv - som også har håndfaste egen-interesser. Deutsche Bank har kjøpt banken Bankers Trust i New York (for 18 milliarder kr.), men møter motstand i byens bankmiljø, knyttet til krigen og jødeutryddelsene. For å unngå en kjede av rettssaker, ført etter USAs erstatningsrett, vil den den tyske storbanken og hele adelskalenderen i tysk næringsliv - Allianz, BASF, Bayer, BMW, Daimler-Chrysler, Siemens, Volkswagen, Hoechst, Degussa-Hüls, Dresdner Bank og andre - opprette et «minnefond» som skal hjelpe tidligere tvangsarbeidere. Det antydes et fond på 2-3 milliarder D-mark (9-13 milliarder kr.) eller ca. 10 000 D-mark (44 500 kr.) i gjennomsnitt for tvangsarbeidere i Vesten og Israel.

Vil ikke betale

Regjeringen vil ikke betale, for den har bidratt før. Og to tredjedeler av tyskerne, dvs. velgerne, mener at tiden for en «sluttstrek» for erstatninger er inne. Avisenes leserbrev peker på tapte land-områder, på et par millioner tyske soldater i arbeid i allierte land (bortsett fra USA) i to-tre år etter krigen, på demontering av industri. Derfor må næringslivet nå ordne opp selv, med politisk støtte fra Bonn. Men firmaene, som vil operere internasjonalt, ønsker en garanti mot nye rettssaker. Det har USAs myndigheter og jødiske organisasjoner neppe muligheter for å gi dem. En viss støtte får de tyske selskapene fra amerikanske firmaer - Ford, General Motors,

Chase Manhattan Bank og andre - som også saksøkes for å ha hjulpet nazistene gjennom datterselskaper i Europa.

Enda mer komplisert blir dette når østeuropeerne nå melder seg: I Polen lever 460 000 tidligere tvangsarbeidere, i Ukraina 650 000 som har fremmet krav - og de har engasjert DDRs siste statsminister, kristelig-demokraten Lothar de Maizière, som sin advokat. Nazi-regimet hentet 10 millioner tvangsarbeidere til Tyskland og vel ti prosent av dem er i live i dag - med en forventet levealder på gjennomsnittlig åtte år, mener forskerne. Derfor haster det. Det nye fondet skal komme i gang 1. september 1999 - på 60-årsdagen for krigsutbruddet.

Debatten nå gjelder også tysk selvforståelse i Europa - etter Muren, samlingen, flyttingen til Berlin. Kansler Gerhard Schröder, en forsiktig sosialdemokrat, taler vagt om et «normalt» Tyskland. Klarest er hans «grønne» utenriksminister Joschka Fischer: «Alle demokratier har et fundament, et gulv. For Frankrike er det 1789. For USA uavhengighetserklæringen. For Spania den spanske borgerkrig. Vel, for Tyskland er det Auschwitz». Viljen til «aldri-mer-Auschwitz» er fundamentet for den tyske etterkrigs-forfatningen, sier han, et fundament som også må gjelde «når man dreper en landsby-beboer i Kosovo med et nakkeskudd».

Tysklands debatterer i virkeligheten nåtid og ikke fortid.